

POLARISERING I SKOLFRÅGOR? FÖRÄNDRINGAR I SVENSK OPINION MELLAN 2014 OCH 2018

SVERKER LINDBLAD

Sammanfattning

I den här studien undersöks förändringar inom opinionen över tid i uppfattningar om skolans kvalitet hos svenska folket och hur pass användbara allmänheten menar att internationella jämförelser är för att bedöma denna kvalitet. Sådana undersökningar är viktiga att göra mot bakgrund av den omstrukturering av svensk skola som ägt rum sedan början av 1990-talet med åtgärder som decentralisering, privatisering och inrättande av skolmarknader. Till dessa åtgärder har knutits olika former av kvalitetsgranskning om vad som anses vara relevanta mått på hur skolan fungera. I politiska diskussioner har internationella jämförelser av elevers provresultat fått stor betydelse. Denna studie bygger på data insamlade i de nationella SOM-undersökningarna 2014, 2017 och 2018. Resultaten visar att förtroendet för skolan och dess lärare har ökat och att andelen som menar att kvaliteten i svensk skola har försämrats minskar. Tendenser till politisk polarisering inom opinionen kunde till viss del identifieras och diskuteras i termer av skolpolitiska perspektiv.

Det här kapitlet handlar om allmänhetens syn på skolan över tid. Har det skett förändringar inom opinionen i uppfattningar om den svenska skolans kvalitet? Internationella jämförelser av elevers provresultat har varit betydelsefulla i politiska diskussioner och massmedia. Hur användbara menar allmänheten att sådana mätningar är för att bedöma skolans kvalitet? Och hänger sådana uppfattningar samman med partipolitiska sympatier? I detta avsnitt ger jag först en kort historik över den svenska skolans reformering och omstrukturering. På detta följer de frågor om samspelet mellan kunskap och samhällsutveckling som studien behandlar. Mot denna bakgrund ställs sedan de frågor som undersökningen försöker besvara.

Historik

De stora svenska skolreformerna hade sin bas i erfarenheterna av det andra världskriget och hoten från totalitära ideologier. Reformerna, som knöts till förhoppningar om att bidra till framväxten av ett modernt och demokratiskt samhälle, tog lång tid att genomföra – från 40-talet till mitten av 70-talet om vi håller oss till ungdomsskolan – och byggde på genomgripande utredningar och försöksverksamhet.¹

Dessa reformer genomfördes genom centralt fattade beslut och strävan efter politisk enighet. Den svenska grundskolan sågs av många – dock ej alla – som något av ett reformistiskt föredöme med samhällsförändrande förtecken och var också föremål för studiebesök från olika delar av världen.

De stora skolreformerna åtföljdes av en period av decentralisering och kommunalisering och många förde fram en kritik av det svenska skolväsendet som en kostsam koloss på lerfötter, med för lite av inflytande för medborgarna som brukare eller konsument av utbildning.² I början av 90-talet genomfördes en omfattande omstrukturering av skolväsendet i termer av avreglering och privatisering samt införande av skolpeng. Sådana åtgärder infördes mycket snabbt av den dåvarande borgerliga regeringen.³ Besluten grundades på direktiv från finansdepartementet och med lite av utredningsarbete jämfört med den tidigare reformeran.⁴ Sedan dess ser vi mindre av strävanden efter politisk enighet utan istället har skolans område ofta blivit ett område för politisk profilering av olika partier.

Till omstruktureringen knöts en övergång från regelstyrning till mål- och resultatstyrning. Genom denna övergång blev också bedömningar av den svenska skolans kvalitet betydelsefulla i massmedia och i politiska diskussioner. Under senare år – framför allt efter mitten av 2000-talet – har internationella jämförelser av elevernas resultat på kunskapsprov, vilka genomförts av internationella organisationer som OECD, varit särskilt viktiga. Dessa internationella undersökningar har fungerat som en slags extern granskning och som föremål för expertanalyser. Den statliga utredningen *Samling för Skolan* tillsattes 2015 och skulle ta särskild hänsyn till OECDs internationella jämförelser och råd liksom propositionen med samma namn (proposition 2017/18:182). Dessa råd vilade i stor utsträckning på OECD:s analyser och rekommendationer som i sin tur byggde på de storskaliga internationella undersökningar som OECD genomfört. Vi kan idag se att dessa undersökningar ges mycket stor betydelse av utbildningspolitiska makthavare i Sverige. Då är det också av intresse att undersöka hur den svenska allmänheten ser på skolans kvalitet och användbarheten hos dessa undersökningar för att bedöma den svenska skolans utveckling. Detta är särskilt intressant som exempel på statistiska tankestilar och innebörder av sådana ”tunna beskrivningar” i form av siffror om skolan och dess verksamhet som sådana statistiska analyser ger möjligheter till.⁵ En risk som påtalats i sammanhanget är att den svenska skolans uppgifter och mål hamnar i bakgrunden och att OECD:s mätningar istället hamnar i fokus för skolpolitiska debatter.

Problematik

Efter denna korta historik följer en kort genomgång av den problematik som jag försöker behandla i termer av samspel mellan kunskapsutveckling och politisk förändring. Internationella storskaliga undersökningar växte fram under tiden efter andra världskriget genom utveckling av systemtänkande och mätningar av

indikeringar av hur systemen fungerade.⁶ Detta gav möjligheter och utmaningar för samhällsvetenskaperna på olika sätt. För det pedagogiska området var utvecklingen av storskaliga tester – deras design och genomförande – framför allt utifrån erfarenheter från mönstring och urval av militärer. Inom forskarsamhället skapade en internationell grupp en särskild organisation för att utveckla och genomföra kunskapsprov i stor skala som kunde genomföras i olika länder. Dessa forskare menade att sådan forskning skulle kunna ge vetenskaplig kunskap om utbildning utifrån vad variationer hos skolsystem skulle betyda för skillnader i elevers skolprestationer. UNESCO och sedan OECD insåg vilken potential detta kunnande skulle kunna ha för skolväsendet och för internationellt samarbete. Sedan 70-talet började internationella undersökningar genomföras och idag kan vi finna ett stort antal återkommande forskningsprogram; exempelvis OECD:s mätningar som PISA (Program for Individual Study Assessment) och IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) och deras forskningsprogram som TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study). Inom dessa program genomförs insamling av data och internationella jämförelser av elevers kompetenser och kunskaper utifrån dessa data.⁷ Denna utveckling av internationellt baserad forskning och kunskap om skolan i olika länder har fått konsekvenser i form av styrning av skolväsendet samt för skolpolitiska diskussioner. Utvecklingen är föremål för åtskilliga undersökningar, men veterligen är föreliggande studie hittills den enda undersökning som undersöker allmänhetens uppfattningar i denna kunskapspolitiska fråga.⁸

Opinionsmätningar är politiskt intressanta av flera skäl. Mätningarna kan ses som *informativa*, som ett systematiskt sätt att förmedla allmänhetens uppfattningar av olika förhållanden i samhället och om insatser till makthavare i olika läger. Skiljer sig makthavarnas och allmänhetens uppfattningar åt – hur pass väl återspeglar de folkvaldas uppfattningar vad som är för handen inom befolkningen? En variant på detta är att undersöka om den förda politiken misslyckats eller lyckats i opinionens ögon. På så sätt kan mätningarna ge återkoppling till beslutsfattare i form av ett slags *incitement*. Men de kan också användas som instrument för olika aktörer att försöka påverka opinionen och driva vissa frågor genom att se till att de hamnar på dagordningen. Här kan en hävda att mätningarna och deras publicering fyller en *performativ* uppgift genom att de bidrar till att styra opinionen och då också politiken.

I det forskningsprogram som jag medverkar i ser vi opinionsmätningar som en del av *interaktion* mellan kunskap och politik – mellan olika aktörer med olika intressen, strategiska förhållningssätt och positioner.⁹ Dessa aktörer försöker påverka samhället och ta itu med dess utmaningar och som därmed också inverkar på produktionen av relevant kunskap.¹⁰ Man kan tänka att sådan interaktion sker på ett slags torg – vad kunskapssociologiska eller vetenskapsteoretiska forskare, som Gibbons (1994) och Nowotny m fl (2001), kallar för Agora – som en tänkt

plats eller idé för att förstå hur vetenskap och politik utvecklas i samspel. Sålunda analyserade Foss Lindblad och Lindblad (2016) hur dominerande utbildningspolitiska uppfattningar om skolans uppgifter i termer av bildningsideal och kulturell kompetens förändrats under efterkrigstiden och då också om vad som anses vara relevant kunskap för att identifiera brister och missförhållanden och för att styra skolans utveckling mot uppsatta mål. Vi kan då se förändringar i vad som är värdefullt vetande, vad slags expertis som räknas och vilken forskning som utnyttjas och inte utnyttjas i den politiska debatten för att fatta utbildningspolitiska beslut. Som exempel här kan vi notera hur OECD kommer in på Agora med en expertis som gjorts mycket betydelsefull i svenska sammanhang och med ett kunnande som passar väl in under en period där viktiga aktörer fokuserar på resultat, effektivitet och global konkurrens. Kunskapsmätningar är emellertid bara ett av flera sätt att förstå och identifiera skolans uppgifter och problem. Alternativ finner en bland annat i forskning om kulturella responser på skolans verksamhet hos olika elevgrupper och betoningar på skoldemokrati och omsorg om eleverna istället för på skolresultat.¹¹

Frågor

I den här undersökningen finns det på så sätt ett dubbelt intresse av att studera opinionen. Huvudsakligen för att se hur svenska folket ser på skolan och på en särskild typ av kunskapsproduktion, nämligen internationella storskaliga undersökningar av elevers kunskaper och kompetenser som ett sätt att förstå hur olika typer av skolsystem fungerar. Och som bisak att fundera över hur opinionsmätningar som kunskapsproduktion fungerar på en skolpolitisk Agora.¹²

Utifrån ovanstående genomgång ställs följande frågor:

1. Hur uppfattar allmänheten den svenska skolans utveckling i termer av kvalitet och förtroende?
2. Hur ser opinionen på användbarheten av internationella jämförelser av elevernas provresultat som mått på skolväsendets kvalitet?
3. Sker det förändringar inom opinionen vad gäller skolans kvalitet och användning av internationella jämförelser som mått på denna kvalitet?
4. Hur hänger opinionens uppfattningar om skolans utveckling och internationella jämförelser som mått på kvalitet samman med politiska sympatier?
5. Finner vi tendenser till en polarisering inom opinionen över tid och kan den knytas till partipolitiska sympatier?

Genom svar på dessa frågor kan vi förhoppningsvis erhålla en mer utvecklad bild av förändringar i Agora och då också av förutsättningar för svensk skolpolitik på sikt.

Undersökning och data

Föreliggande studie bygger framför allt på data från den nationella SOM-undersökningen 2018, som genomfördes efter valet i september 2018 men före regeringsbildningen i januari 2019. I den här delen av den nationella SOM-undersökningen tillfrågades 3 500 individer, varav 1 817 svarade, dvs en svarsfrekvens om 54 procent. Vid analyser av förändringar inom opinionen utnyttjar jag motsvarande material från de nationella SOM-undersökningarna 2014 och 2017 som har data av motsvarande kvalitet. Jag förenklar emellertid redovisningen genom att mestadels presentera resultat från 2014 och 2017 i tabeller och figurer. I något fall refererar jag till de övergripande tendenser som presenteras av SOM-institutet med start från 1986.

Följande frågor i den nationella SOM-undersökningen är särskilt viktiga för analysen:

'Vilken är din uppfattning om följande påståenden? Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år' samt 'Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet'. Svarspersonerna fick välja mellan fem alternativ från att respektive påstående var helt felaktigt till att vara helt riktiga

Analysen av polarisering görs utifrån information om svarspersonernas politiska preferenser relativt deras uppfattningar om skolans kvalitet och utveckling. Tanken är att skillnader mellan grupper med olika politiska preferenser utgör mått på en eventuell polarisering. Frågan om politiska preferenser ställdes som följer:

'Vilket parti tycker du är bäst idag?' Alternativen var Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna, Moderaterna, Kristdemokraterna, Miljöpartiet, Sverigedemokraterna, Feministiskt Initiativ, och Annat Parti.

Viktigt i sammanhanget är att jag försöker presentera utvecklingen över tid genom olika tvärsnitt. Till undersökningens poänger hör att den genomförts vid ungefär samma tidpunkt under ett valår, eftersom vi kan förmoda att politiska frågor hamnar högt på dagordningen vid tider för val till riksdagen. Analyserna av politisk tillhörighet görs utifrån en höger-vänster-indelning av svarspersonernas sympatier.

Svensk allmänhet om kvaliteten hos svensk skola

Först en mer övergripande bild: Sedan 1986 har allmänheten tillfrågats om deras förtroende för olika samhällsinstitutioner. För grundskolans del har förtroendet varit ganska stort – om än mindre än för sjukvården och för universitet och högskolor. Som högst var det 1994 för att sedan sjunka fram till 2016. Under 2017 och 2018 ökar emellertid förtroendet rejält, enligt de förändringar i förtroende inom opinionen som Martinsson och Andersson (2018) analyserat över en längre tid. Ser vi vidare till allmänhetens förtroende för lärare som yrkesgrupp har detta legat relativt högt jämfört med andra yrkesgrupper. Efter en nedgång under det första decenniet av 2000-talet kan man notera en rejäl uppgång under senare år – rejält

högre än för poliser, journalister och politiker, enligt Martinsson och Andersson.¹³ Utifrån dessa resultat menar jag att vi kan notera en mer positiv bild av skolan och lärarna under de sista åren, mätt med allmänhetens förtroende för desamma. Av principiellt intresse hör att dessa opinionsundersökningar visar att det verkar finnas en rejäl skillnad mellan allmänhetens uppfattningar i skolfrågor jämfört med den omstrukturerande politik som förts från regeringshåll sedan nittioalet. Lindblad, Nilsson och Lindblad (2019) visade sålunda att den svenska allmänheten till stor del ställde sig avvisande till omstrukturerande åtgärder som fler friskolor och till vinster i välfärden samt stora andelar gärna såg ett förstatligande av skolväsendet. Motsvarande förhållanden kan observeras i den nationella SOM-undersökningen 2018, exempelvis vad gäller stödet för förbud mot vinstutdelning och motstånd mot etablering av fler friskolor.¹⁴

Samtidigt har vi kunnat notera en kritisk bild i massmedia av den svenska skolans utveckling baserade på internationella jämförelser och i den politiska diskussion som förts utifrån detta (jfr Wärvik, Runesdotter & Petterson, 2017). Det förefaller rimligt att massmedias bilder får genomslag i opinionen och att internationella jämförelser blir kända för allmänheten.

I tabell 1 kan vi studera allmänhetens uppfattningar om skolans kvalitet vid de olika tidpunkterna. Tabellen visar på en minskande andel som menar att kvaliteten försämrats – från 67 procent 2014 och 60 procent 2017 ner till 53 procent 2018 som sammantaget (värden 4 plus 5) instämmer i påståendet om försämring. Den bild som tabellen ger stämmer väl med de tendenser som presenteras ovan till ökat förtroende hos allmänheten för skola och lärare. Med andra ord har kritiken av skolan avtagit från 2014 till 2018.

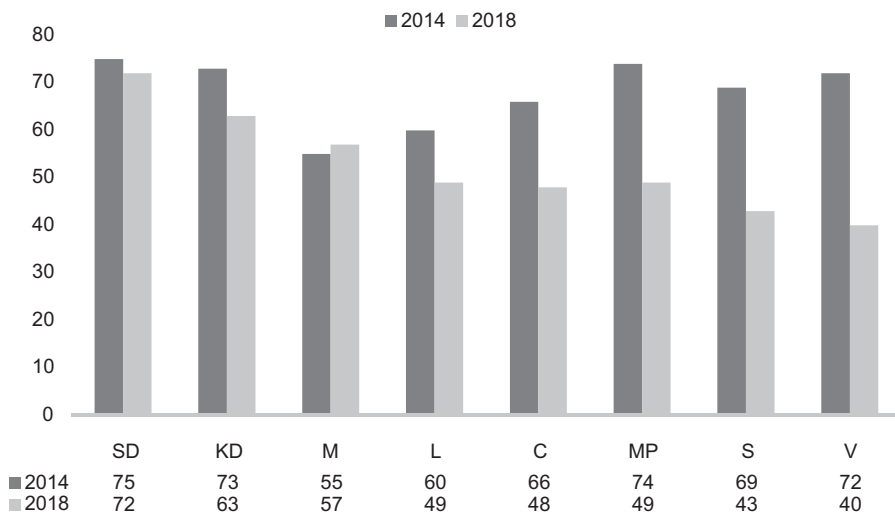
Tabell 1 *Allmänhetens uppfattning till påståendet att kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år, 2014 och 2018 (procent)*

År	Helt felaktigt			Helt riktigt		Total procent	Antal svar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
2014	3	8	22	28	39	100	1 634
2018	7	10	30	27	26	100	1 730

Kommentar: Frågan löd 'Vilken är din uppfattning om följande påståenden? Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år.' Svarsskalan var femgradig från 1 'Helt felaktigt förslag' till 5 'Helt riktigt förslag'.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014 och 2018.

Ser vi hur svarspersonernas olika sympatier till politiska partier blir emellertid bilden lite annorlunda. Detta presenteras i figur 1.

Figur 1 Andel som anser att kvaliteten hos svensk skola försämrats under senare år, efter partisympati, 2014 och 2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Vilken är din uppfattning om följande påstående? Kvaliteten i den svenska skolan har försämrats under senare år.' Svarsskalan var femgradig från 1 'Helt felaktigt förslag' till 5 'Helt riktigt förslag'. Figuren redogör för andelen som svarat alternativ 4 och 5 på skalan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014 och 2018.

De som sympatiserar med Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna håller 2018 i större utsträckning fast vid en kritisk bild – 62 procent i snitt – medan sympatisörer med Centerpartiet och Liberalerna till knappt hälften – 48 procent – menar att kvaliteten försämrats. Slår vi samman Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer kommer vi ned på en skolkritisk andel om 43 procent. Vi kan också notera att det ägt rum rejäla svängningar bland sympatisör till center-vänster-partier. Andelen kritiska är hög och stabil bland sympatisörer till SD och M, medan kritiken minskat framför allt bland sympatisörer till MP, S och V. En anledning till detta kan vara att partierna MP och S hamnade i regeringsställning efter valet 2014 och att sympatisörer till regeringen också i större utsträckning stödjer rådande regerings politik. Men samtidigt bör det påpekas att skillnaderna var mindre 2014 än 2018 mellan sympatisörer till olika politiska partier och grupperingar, något som stöder tanken om en polarisering i skolfrågor.

Svensk allmänhet om internationella jämförelser vid bedömning av den svenska skolans kvalitet

Sedan 2009 har internationella jämförelser av elevers resultat på olika prov fått en stor betydelse i den svenska skolpolitiska debatten. Rapportering av resultat från

exempelvis OECD:s mätningar som PISA och IEAs TIMSS har sedan dess givit rubriker i massmedia och hård kritik har riktats mot olika skolpolitiska insatser som förklaring till försämrade resultat. I debatten lägger vissa missnöjda skulden på de stora skolreformerna och den s.k. flumskolan, medan andra missnöjda skyl- ler på skolans omstrukturering i form avreglering, marknadisering och vinster i välfärden. Till bilden hör att den senaste undersökningen av OECD visade på förbättrade skolresultat i Sverige, men också att den sociala segregationen i svensk skola har ökat.¹⁵

Jag ska här fokusera på hur allmänheten ser på giltigheten att använda sig av internationella jämförelser av skolresultat som belägg för vilken kvalitet som svensk skola har.

Tabell 2 Allmänhetens uppfattning till påståendet Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet, 2014 och 2018 (procent)

År	Helt felaktigt			Helt riktigt		Total procent	Antal svar
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)		
2014	26	18	31	14	11	100	1 634
2018	17	21	37	15	8	100	1 692

Kommentar: Frågan löd 'Vilken är din uppfattning om följande påståenden? Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet' Svarsskalan var femgradig från 1 'Helt felaktigt förslag' till 5 'Helt riktigt förslag'. Frågan är ställd så att om svarspersonen menar att internationella jämförelser är användbara så skriver hen att det angivna påståendet är felaktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014 och 2018.

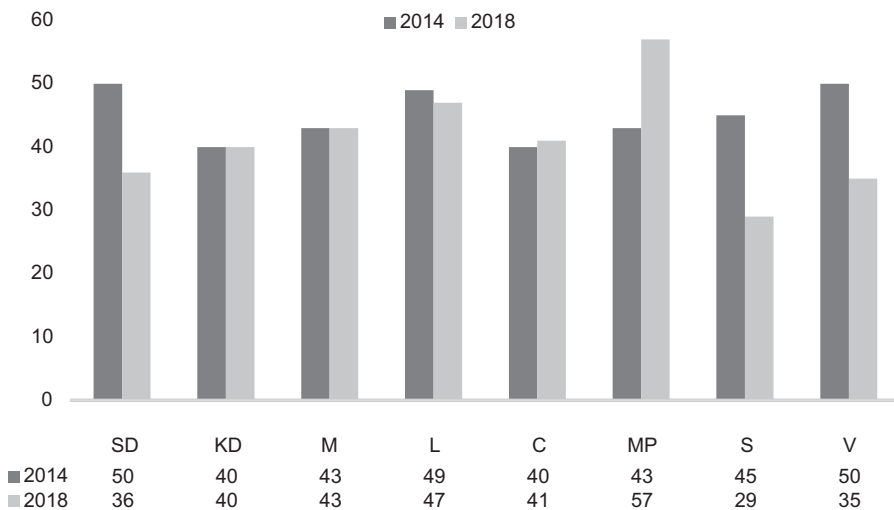
Tabell 2 visar en otydlig resultatbild som jag vill kommentera på tre sätt. För det första verkar det i stort vara en något mindre del av allmänheten som uppfattar att sådana internationella jämförelser inte är användbara och en större andel som menar att de går att använda för att bedöma skolans kvalitet. För det andra är det en stor andel som inte tar ställning i frågan. Och för det tredje kan vi notera små men konsekventa förändringar mellan 2014 och 2018. Det blir mindre av bestämda uppfattningar bland svarspersonerna 2018 än 2014 och andelen som inte tar ställning ökar i sin tur under dessa år. Detta utfall i form av ökad tveksamhet kan enligt min bedömning förstås på två olika sätt. Å ena sidan kan det utläsas som att internationella jämförelser minskar i betydelse för allmänhetens bild av skolans kvalitet. Å andra sidan kan det stå för att internationella jämförelser inom opinionen uppfattas som mer politiskt kontroversiella och därmed som mindre objektiva eller politiskt neutrala fakta. Om så är fallet kan en sådan "politisk annektering" av internationella jämförelser av skolresultat få som följd att delar av opinionen

blivit osäker på om sådana kunskaper är sakliga och allsidiga och därmed tvekar om de är användbara som belägg i skolpolitiska kontroverser.

Utifrån ovanstående resonemang blir det intressant att undersöka om svarspersonernas politiska sympatier hänger samman med hur de ser på användbarheten av internationella jämförelser för att bedöma kvaliteten hos svensk skola. Resultaten av en sådan analys presenteras i figur 2.

Figur 2 Andel som uppfattar att det är felaktigt att internationella jämförelser inte är användbara för att mäta kvaliteten hos svensk skola, efter partisympati, 2014 och 2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Vilken är din uppfattning om följande påståenden? Internationella jämförelser är inte användbara för bedömningar av den svenska skolans kvalitet'. Svarsskalan var femgradig från 1 'Helt felaktigt förslag' till 5 'Helt riktigt förslag'. Figuren redogör för andelen som svarat alternativ 1 och 2 på skalan. Frågan är ställd så att om svarspersonen menar att internationella jämförelser är användbara så skriver hen att det angivna påståendet är felaktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014 och 2018

Resultaten visar att bland sympatisörer till alliansen är det en stor och stabil andel som uppfattar att internationella kunskapsmätningar är användbara för att bedöma svensk skola. Hos sympatisörer till den politiska vänstern (S och V) ser det annorlunda ut – andelen som menar att internationella jämförelser är användbara minskar kraftigt. Detta resultat är i linje med det resonemang om politisk annektering av internationella jämförelser av skolresultat som presenterades tidigare. Jag tolkar det som att man inom den politiska vänstern blivit mer kritiska till hur internationella jämförelser framstår i debatten om skolan. Vad gäller uppfattningarna bland sympatisörer till Sverigedemokraterna och Miljöpartiet kompliceras dessa av andra förhållanden som jag avstår från att kommentera.¹⁶

Slutsatser och diskussion

De undersökningar som gjorts i denna studie visar på en allmänhet som under de senaste åren anger att de har ökat förtroende för den svenska skolan och dess lärare. Många är även 2018 missnöjda med skolans kvalitet men sammanfattningsvis kan vi notera mer av tillit till svensk skola och dess lärare hos svensk allmänhet 2018 jämfört med 2014. Ser en till hur förtroende och missnöje fördelar sig inom olika delar av opinionen märker en att missnöje med skolans kvalitet kvarstår framför allt hos en gruppering bestående av anhängare till Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna, medan sympatisörer till mittenpartierna (Centerpartiet och Liberalerna) och till den politiska vänstern (Socialdemokraterna och Vänsterpartiet och då också Miljöpartiet) uppvisar mer av nöjda uppfattningar. Dessa ökade skillnader kan i viss mån förstås som ökade förutsättningar för en politisk polarisering av skolfrågor.

Beträffande internationella kunskapsmätningar för att bedöma skolans kvalitet kan vi notera att åtskilliga svars personer uppger att sådana jämförelser är användbara, men att framför allt anhängare till den politiska vänstern (Socialdemokraterna och Vänsterpartiet) har blivit mer tveksamma till värdet av dessa mätningar och också att en större andel är osäkra på användbarheten hos sådana undersökningar. Denna bild är rimlig med tanke på de tidigare analyser Lindblad, Nilsson och Lindblad (2018) gjort av grupperingar inom opinionen. De drog slutsatsen att internationella jämförelser framför allt användes som resurs av en grupp vilken dominerades av den politiska högern (Moderaterna och Kristdemokraterna) och som också omfattades av en mycket kritisk hållning till hur kvaliteten utvecklats inom svensk skola.

Så ett par eftertankar om relationer mellan politisk position och påståenden som refererar till internationella jämförelser av skolresultat: Sådana relationer kan framstå som påtagliga för allmänheten, dvs att referenser till exempelvis PISA-undersökningar kommit att knytas till särskilda politiska positioner som just utnyttjar den aktuella referensen som belägg för sina uppfattningar. Anknypningen mellan referens och position ligger inte i forskningen som sådan, men väl hur den i praktiken utnyttjas på Agora. En kan sålunda notera att vissa politiker och skoldebattörer ibland drar vad en från forskarhåll uppfattar som orimliga slutsatser av exempelvis PISA-undersökningar i form av orsaker till resultat eller genom rangordning av olika länders skolsystem utan att bry sig om viktiga skillnader mellan olika länder och system.¹⁷ Kan vi här tala om något av en politisk annektering av exempelvis PISA-forskning från vissa politiska grupperingar? Om denna slutsats är riktig kan samspelet mellan vetenskap och politik de facto bidra till en ökad polarisering och ökade risker för kunskapsförakt på en utbildningspolitisk Agora.

Utifrån den här studien menar jag att det finns tendenser till en polarisering på en skolpolitisk Agora. Av särskilt viktigt intresse är att det då finns möjligheter att föra sakliga diskussioner om brister och missförhållanden och om möjligheter till

olika möjliga åtgärder för att hantera dessa förhållanden. Efter vad jag kan se har internationella undersökningar, av det slag som behandlats här, en potential att bidra till sådana sakligt grundade diskussioner. Samtidigt visar tidigare erfarenheter från skolpolitiska debatter att det inte är en lätt uppgift.¹⁸ En gemensam uppgift för aktörerna – inte minst forskarna – på Agora kan då vara att slå ökad vakt om och pröva saklighet i argument som gör anspråk på att vara vetenskapligt grundade!

Noter

- ¹ För genomgångar av reformperioden, se exempelvis Richardson (1983).
- ² Se Lindblad & Wallin (1993).
- ³ Se exempelvis valfrihetspropositionen 1992/93:230.
- ⁴ Lindblad & Lundahl (2015).
- ⁵ Vad gäller vetenskapliga tankestilar, se Hacking (1994). Beträffande tunna beskrivningar har Porter (2012) gjort ett banbrytande arbete. För en genomgång av denna problematik, se Lindblad, Pettersson & Popkewitz (2018).
- ⁶ Se exempelvis Heyck (2012) för en vetenskapshistorisk genomgång av utvecklingen av systemtänkande under det kalla kriget.
- ⁷ För en genomgång och analys, se Lindblad, Pettersson och Popkewitz (2015).
- ⁸ Se här Lindblad, Nilsson & Lindblad (2015, 2018 och 2019).
- ⁹ Frågor om kunskap och politik är av stor relevans för att förstå dagens diskussioner om "post-truth" inom såväl akademi som politiska diskurser. Fuller (2018) menar sålunda att vi idag ser en förtätad kamp om vilka regler som gäller för såväl vetenskap som politik.
- ¹⁰ Se Lindblad, Pettersson och Popkewitz (2018) för analyser av utbildningsstatistik och styrning av utbildningssystem.
- ¹¹ Vi kan här tala om förändringar i såväl utbildningspolitik som i kunskapspolitik (dvs hierarkisering av kunskap och av vad som räknas som relevant kunskande). Detta är en problematik som bara kan antydast här. För alternativa perspektiv, se här exempelvis analyser av McRobbie (1978) och Pérez Prieto (2006).
- ¹² I en tidigare undersökning av den svenska opinionen kunde Lindblad, Nilsson och Lindblad (2018) visa på en kluven opinion i skolfrågor – från traditionella reformister till post-politiska kritiker – där den förra gruppen visade mindre av en negativ inställning till skolan, medan den senare, mindre gruppen menade att det gått utför med svensk skola och att internationella jämförelser gav värdefulla mått på kvaliteten hos denna skola.

- ¹³ Se också rapporten *Svenska trender 1986–2018*, https://som.gu.se/digitalAssets/1724/1724436_6.-svenska-trender-1986-2018.pdf
- ¹⁴ Nilsson (2017) analyserar särskilt korrespondensen mellan svenska folket och de folkvalda vad gäller vinstutdelning i välfärden. Han drar slutsatsen: Det råder stor åsiktöverensstämmelse mellan väljare och valda bland de rödgröna, men stora åsiktsskillnader mellan sympatisörer och riksdagsledamöter bland allianspartierna medan Sverigedemokraterna intar en mellanställning.
- ¹⁵ Se exempelvis Skolverkets rapportering <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/internationella-jamforande-studier-pa-utbildningsområdet/pisa-internationell-studie-om-15-aringars-kunskaper-i-matematik-naturvetenskap-och-lasforstaelse>
- ¹⁶ Två förhållanden kan vara viktiga att känna till: Undersökningstekniskt var antalet anhängare till Miljöpartiet relativt litet för 2018. Då hade också Miljöpartiet posten som skolminister, när den senaste PISA-undersökningen presenterades – se not 14. Denna visade att nedgången i resultat för svensk skola hade brutits.
- ¹⁷ Se exempelvis Lindblad, Pettersson & Popkewitz (2015) eller Hacking (1994).
- ¹⁸ Se här exempelvis den analys som Fuller (2018) gör med fokus på aktörer som försöker upprätthålla eller ändra spelreglerna inom vetenskap och politik. Utifrån detta kan en se den här texten som ett sätt att betona ett upprätthållande av vad som är möjligt och nödvändigt att säga från vetenskapligt håll på en utbildningspolitisk agora.

Referenser

- Berliner, David C. (2018). The implications of understanding that Pisa is simply another standardized achievement test. In Sverker Lindblad, Daniel Pettersson & Thomas S. Popkewitz (red) *Education by the Numbers and the Making of Society: The Expertise of International Assessments*, 127–146. London and New York. Routledge
- Foss Lindblad, Rita & Lindblad, Sverker (2016). Post-political governing of welfare state education in Sweden. I Lena Martinsson & Eva Reimers (red) *Education and Political Subjectivities in Neoliberal Times and Places: Emerging practices and possibilities*. London and New York: Routledge.
- Fuller, Steve (2018). *Post-truth: Knowledge as a power game*. London: Anthem Press.
- Gibbons, Michael (1994, red). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London. Sage.
- Hacking, Ian (1994). Styles of scientific thinking or reasoning: A new analytical tool for historians and philosophers of the sciences. I Kostas Gavroglu, Jean

- Christianidis, & Efthymios Nicolaidis (red) *Trends in the Historiography of Science* 31–48. Dordrecht: Springer.
- Heyck, Hunter (2012). Producing reason. I Mark Solvay & Hamilton Cravens (red) *Cold War Social Science*, 99–116. New York: Palgrave Macmillan.
- Lindblad, Sverker & Lundahl, Lisbeth (2015). *Utbildning – makt och politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindblad, Sverker, Nilsson, Lennart & Lindblad, Mårten (2015). Delade uppfattningar i den svenska opinionen: Internationella jämförelser av skolresultat och bedömningar av skolans kvalitet. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lindblad, Sverker, Nilsson, Lennart & Lindblad, Mårten (2018). Svensk opinion och skolans omstrukturering. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lindblad, Sverker, Nilsson, Lennart & Lindblad, Mårten (2019). The Public Opinion on International Large Scale Assessments and School Qualities in Sweden: Analyses of Education Governance and Politics of Knowledge. Paper presented at the *Comparative and International Education Society Meeting* in San Francisco, april 2019.
- Lindblad, Sverker, Pettersson, Daniel & Popkewitz, Thomas S. (2015). *International comparisons of school results: A systematic review of research on large-scale assessments in education*. Stockholm: The Swedish Research Council.
- Lindblad, Sverker, Pettersson, Daniel & Popkewitz, Thomas S. (2018, red). *Education by the Numbers and the making of Society: The Expertise of International Assessments*. New York: Routledge.
- Lindblad, Sverker & Wallin, Erik (1993). On transitions of power, democracy and education in Sweden. *Journal of Curriculum Studies* (25)1, 77–88.
- McRobbie, Angela (1978). Working class girls and the culture of femininity. I Lucy Bland (red) *Women take issue: Aspects of women's subordination*, 96–108. London: Hutchinson.
- Martinsson, Johan & Ulrika Andersson (2018). Svenska trender 1986–2017. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart (2017). Väljare och valda om vinster i välfärden. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson, & Maria Oskarsson (red) *Larmar och gör sig till*, 489–503. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nowotny Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael (2001). *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Pérez Prieto, Hector (2006). *Historien om räven och andra berättelser: Om klasskamrater och skolan på en liten ort – ur ett skol-och livsberättelse perspektiv*. Karlstad: Karlstads universitet.

- Pettersson, Daniel, Prøitz, Tine Sophie & Forsberg, Eva (2017). From role models to nations in need of advice: Norway and Sweden under the OECDs magnifying glass. *Journal of education policy* 32(6), 721–744.
- Porter, Theodore M. (2012). Thin Description: Surface and Depth in Science and Science Studies. *OSIRIS* 27 (2012), 209–226.
- Proposition 1992/93:230. *Valfrihet i skolan*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Proposition 2017/18:182. *Samling för skolan*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Richardson, Gunnar (1983). *Drömmen om en ny skola: Idéer och realiteter i svensk skolpolitik 1945–1950*. Stockholm: Liber.
- SOU 2017:35: *Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet*. Stockholm. Elanders
- Wiener, Norbert (1965). *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge, MA: MIT press.
- Wärvik, Gun-Britt, Runesdotter, Caroline & Pettersson, Daniel (2017). International comparisons in Swedish mass media. I *ECER 2017 'Reforming Education and the Imperative of Constant Change: Ambivalent roles of policy and educational research'*, 21–25 August 2017, Copenhagen, Denmark.